

РАЗВИТИЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ИНДУСТРИЯ В КРАЛСТВО МАРОКО

DEVELOPMENT OF THE TOURISM IN THE KINGDOM OF MOROCCO

Слави Димитров

Slavi Dimitrov

Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“
„St. Cyril and St. Methodius“ University of Veliko Tarnovo

Abstract: In recent decades, tourism in Morocco has experienced an explosive growth. The country has become the most visited tourist destination in Africa, overtaking even Egypt. Tourism in Morocco is developing thanks to the latter's vast coastline, ancient culture, and turbulent history. It also plays an increasingly important role in the Moroccan economy as it creates new jobs that contribute to economic and social prosperity and to attracting foreign currency and investment. The country has an effective national tourism policy which is yielding significant results.

Keywords: tourism; Morocco; independence; cultural heritage.

JEL: L83

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните десетилетия туризмът в Кралство Мароко преживява бурен ръст. Туризмът в Мароко се развива благодарение на обширното крайбрежие което притежава, древната култура и бурната история на страната. Той заема все по-важна роля в мароканската икономика, създавайки нови работни места, допринасяйки за икономическия и социален просперитет и привличането на чуждестранна валута и инвестиции.

Много са причините поради които трябва да поставим Мароко в списъка на предпочитаните ваканционни дестинации: много гостоприемни, привлекателни хора; богата култура; завладяващи места за посещение в Мароко; прекрасни хотели и курорти за престой; вълнуваща храна, която е необикновена смесица от различни общества; бурен нощен живот и огромни възможности за шопинг.

Предмет на изследване е развитието на туристическата индустрия в Мароко, обект на изследване са възможностите за развитие на туризъм в тази популярна туристическа дестинация, а целта е да се анализира новата туристическа визия която показва Мароко. Използваните методи са теоретичния анализ и синтез, историографски метод, конвергентен анализ и графически методи. Дестинацията е сравнително слабо разглеждана в българската туристическа наука (Dimitrov 2014, p. 507).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Кралство Мароко заема важно място в историята на европейската колонизация и деколонизация. Това е една от причините, която ни задължава да погледнем по различен начин на културата, историята и икономиката на страната, разположена на кръстопът между Предсахарска Африка, Европа и Близкия Изток. Въпреки естествените си бариери Мароко никога не е било откъснато от света. Стратегическото положение на Мароко, разположено на входа на Средиземно море, ту е способствало за неговата експанзия, ту е ставало повод за апетити на европейските държави.

Мароко е втората по големина страна от Магреб (на арабски Кралство Ал Мамиляка ал Магрибия). Има площ от 446 550 км² – четири пъти по-голяма от България (със Спорната Западна Сахара – 690 000 км²). Заема северозападната част на Африка и на Атласките земи. На север граничи с Гибралтарския проток и Средиземно море, където граничи с испанските полуанклави Сеута - 6 км и Мелиля - 10 км, на юг - със Западна Сахара - 443 км (Мавритания), на изток - с Алжир – 1995 км, а на запад с Атлантическия океан. Бреговата ивица е дълга 3500 км.

В нейните предели е най-високата западна част на Атласките планини (Ер Риф, среден и висок Атлас), достигаща 4 165 м (вр. Джебел Тубкал). На запад и изток се простират равнини и платото Мароканска месета, а на юг и югоизток части от пясъчната и камениста пустиня Сахара.

Климатът е предимно субтропичен, средиземноморски. Средните месечни температури през януари са 10-12° С, през юли 24-28° С. Най-големи валежи - над 1000 мм падат в западен Риф и отчасти в среден Атлас, а най-малки - на изток и югоизток – под 200 мм. Речната мрежа е представена главно от временни потоци - уеди (Ум ер Рбия, Себу, Тенсифт, Сус и Мулуя). Горите заемат около 12% от територията (Lukanov, 2010).

Населението на страната е 33,9 млн. ж. Средната гъстота е 46 д/км². Раждаемостта е 17,4‰, смъртността е 6,6‰, а естественят прираст е 10,8‰. Градското население е 65% (Images..., 2022).

Столица е град Рабат (1,6 млн. ж.). По-големи градове са Казабланка (3,4 млн. ж.), Маракеш (1,7 млн. ж.). Фес (1,2 млн. ж.), Танджер (650 хил. ж.), Тетуан (580 хил. ж.), Уджада (500 хил. ж.), Агадир и др. Около 9% от населението на страната води номадски или полуномадски начин на живот.

Етническият състав включва: марокански араби - 74,2%, бербери - 25,2% (от тях шльох - 43,3%, тамазихт - 34,2%, риф – 18,0%, оазисни бербери - 4,5%), европейци - 0,3%, други - 0,3%. Официален език е арабският, говорими - марокански диалект на арабския (дериджа), френски, испански и берберски. Официалната религия е ислям (сунитско направление).

Мароко е една от най-старите монархии в света. Основана преди 12 века, тя е гарант за националното единство и териториалната цялост на страната (Димитров 2010, р.182). Страната е разделена на 62 префектури и провинции, които са обединени в 12 региона (области) (фиг. 1.), считано от 2015 г.

Общото състояние на мароканската икономика се характеризира с относителна стабилност. БВП е 359,7 млрд. дол., на глава от населението се падат 9 808 дол. Инфлацията е 3,5 %, а безработицата - 9,8%. Икономическият ръст е около 4,4% (2021 г.) (Doing Business..., 2021).

Мароко е аграрна страна с достатъчно добре развит промишлен сектор (миннодобивна, химическа, преработка на фосфати, нефтопреработваща, хранителна, текстилна и др.). Земеделският сектор страда от дълбоки структурни проблеми и е много чувствителен към климатичните колебания и натиска от либерализацията на търговията със земеделски стоки от страна на ЕС. На земеделието се падат 50% от заетите и 12% от БВП. Нещо повече, 70% от бедните мароканци живеят в селски райони, което предизвиква тяхното мигриране към градовете в ЕС (често незаконно). Отглеждат се зърнени, цитрусови, бобови, маслини, захарно цвекло, памук, фъстъци. Развито е лозарството.

Според световната митническа организация Мароко доставя 70% от канабиса на пазара в Европа. Годишното производство на хашиш се оценява на 2000 т, а обработваеми площи са 100 000 ха (предимно в областите Алусемас, Лараче и Танжер). Поради натиск от страна на ЕС и международните организации като ООН и Интерпол правителствените сили водят кампания за изкореняване на реколтата през последните години.

Риболовът осигурява 15% от износа на Мароко, а в него са заети 200 хил. души. Страната се смята за един от най-големите рибни пазари в Африка с улов над 1,1 млн. т годишно (Dimitrov 2014, p. 502).

Фиг. 1. Административно устройство на Мароко

Значителен дял в общия БВП на Мароко заема промишлеността (31%). Добре развита е минната индустрия. Мароко е на първо място в света по запаси на фосфати (70% от световните запаси). Тя е на трето място в света по добив (20 % от световното производство) и на първо по експорт (28% от световния износ). Най-развитият отрасъл в обработващата промишленост се явява химическата, преработката на фосфати във фосфорна киселина (3,4 млн. т год.) и фосфорни торове (2.4 млн. т). Нефтепреработващата промишленост е представена от две предприятия. Като суровина се използва вносен петрол. Развиват се черната металургия (950 хил. т стомана) и машиностроенето (особено електрониката). Най-големите автомобилни предприятия са в градовете Казабланка и Танжер. Годишно се произвеждат 400 хил. автомобили на фирмата Рено-Нисан. Фармацевтичната промишленост е втора по големина и оборот на африканския континент, а страната изнася много лекарства за Африка и Европа. Проектира се изграждането на АЕЦ в Тендере с инвеститор „Атомстройекспорт“ (Business Morocco 2009, p. 60).

Активно се развиват отношенията между Мароко и ЕС в политически, търговско-икономически, финансов, правов, хуманитарен и др. области. Мароко е един от привилигированите партньори на ЕС. По своята значимост ЕС се явява за кралството основен търговски партньор (на

страните от ЕС се падат 70% от обема на външната търговия на кралството), основен източник на инвестиции, а също и главен „доставчик“ на туристи. Изграждат се промишлени паркове, технопаркове, безмитна зона в Танжер. Има поощрителни мерки за инвестиции, особено в южните зони. Разработва се енергиен модел, базиран на развитието на възобновяеми енергии, напр. като тези, идващи от слънцето, вятъра или биомасата, наред с други неизчерпаеми източници енергия (Fernández-González & Puime-Guillén & Pérez-Vas 2022, p. 136).

Продължава взаимодействието в борбата с незаконната миграция, тероризма и наркотрафика. Акцентиращ се на укрепването на контрола на северната граница на кралството. В тази част на страната Испания проявява интереси още от времето на Испанския протекторат в Мароко (1912-1956 г.) (Dimitrova 2011, p. 276). Тук се реализира и програмата Интеррег II А Испания - Мароко. Тя обхваща провинциите Кадис и Малага в Андалусия и градовете Сеута и Мелиля - испански територии на африканския континент (A practical guide..., 2000). Планирано е изграждането на тунел под Гибралтар дълъг 40 км, и така Мароко ще бъде свързващото звено между Европа и Африка.

Важен източник на валутни постъпления са преводите на мароканците, работещи в чужбина. През 2020 г. те възлизат на 12,5 млрд. дол.

Туризмът в Мароко е добре развит, поддържайки силна туристическа индустрия, фокусирана върху крайбрежието, културата и историята на страната. Туризмът е вторият по големина източник на валутни приходи в Мароко след фосфатната индустрия. Докато Мароко беше френски и испански протекторат (от 1912 до 1956 г.), туризмът е фокусиран върху градски райони като средиземноморските градове Танжер и Казабланка. Танжер привлече много писатели, като Едит Уортън, Джек Керуак, Пол Боулс и Уилям С. Бъроуз. Имаше период на развитие на плажни курорти на места като Агадир на брега на Атлантическия океан през 70-те и 80-те години на XX в. Тези курорти бяха посещавани предимно от европейци (французи, испанци, англичани, германци), а много туристи от Саудитска Арабия, започнаха да закупуват и ваканционни жилища.

Посещенията регистрираха спад от 16,5% през 1990 г., годината, в която започна войната в Персийския залив. След атаката в Маракеш последва и затваряне на границата с Алжир през 1994 г., което доведе до значително намаляване на броя на алжирските посетители; едва 70 000 посетители през 1994 г. и 13 000 през 1995 г., в сравнение с 1,66 милиона през 1992 г. За това допринесоха и политическите противоречия през 90-те години между Алжир и Мароко, по отношение на Западна Сахара (Mateev 2009, p. 110).

Сравнително големият брой туристи в Мароко е подпомогнат от неговото местоположение, туристически атракции и сравнително ниски цени. Круизните кораби посещават пристанищата на Казабланка и Танжер. Мароко е близо до Европа и привлича посетители по своите плажове. Поради близостта си до Испания, туристите в крайбрежните райони на Южна Испания предпочитат екскурзии с различна продължителност до Мароко. Маракеш и Агадир са двете водещи дестинации в страната. Много алжирци отиват в съседно Мароко, за да пазаруват и да посетят семейството и приятелите си. Мароко е сравнително евтина дестинация поради изгодния обменен курс на дирхам в сравнение с основните валути и увеличението на цените на хотелите в съседна Испания. Мароко има отлична пътна и железопътна инфраструктура, която свързва големите градове и туристически дестинации с пристанища и градове с международни летища. Нискотарифните авиокомпании предлагат евтини полети до страната. Развитието на туризма се стимулира и от подписаната Евросредиземноморската инициатива за сътрудничество (Parashkevov 2013, p. 42)

Агадир е голям крайбрежен курорт, където се реализират една трета от всички нощувки в Мароко. Това е база за обиколки до Атласките планини. Други курорти в Северно Мароко също са много популярни. Казабланка е основното круизно пристанище в Мароко и има най-добре развития пазар за туристи в Мароко.

В началото на XXI-ви век активният и приключенският туризъм в планините Атлас и Риф са най-бързо развиващата се зона в мароканския туризъм. Тези места имат отлични възможности за разходки и преходи от края на март до средата на ноември. Правителството инвестира в трекинг вериги. Те също така развиват пустинен туризъм в конкуренция с Тунис.

Разположението на туристическите ресурси води до формирането на седем туристически региона:

1. Четирите имперски града - четирите исторически столици на Мароко: Фес, Маракеш, Мекнес и Рабат;
2. Казабланка;
3. Танжер и околностите;
4. Уарзат;
5. Агадир и неговите морски курорти;
6. Тарфая и нейните морски курорти;
7. Мергуза и нейните околности.

Това позволява туризмът все повече да се фокусира върху културата на Мароко, като например неговите древни градове. Съвременната туристическа индустрия се възползва от древните римски и ислямски обекти на Мароко, както и от неговия пейзаж и културна история. 60% от туристите посещават Мароко заради неговата култура и наследство (Lloyd, Jackson 2003, 213).

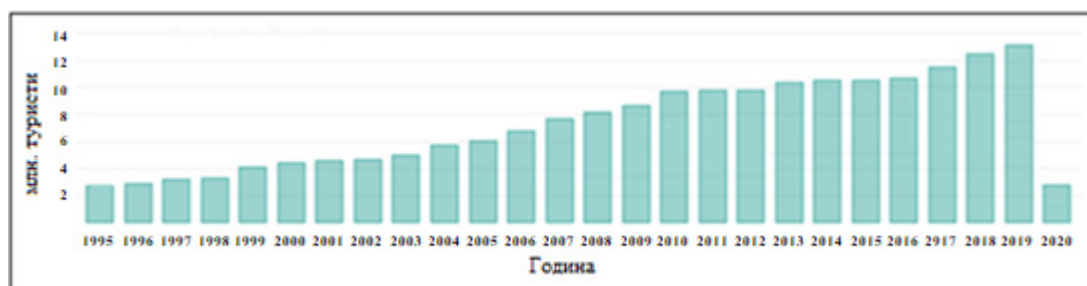
В Африка се намират 78 обекта на ЮНЕСКО, от които 42 са културни, 33 природни и 3 със смесено значение. Водещо е Мароко с 9 обекта, следват Етиопия, РЮА, и Тунис с по 8 обекта, Алжир, Египет, Танзания с по 7 обекта и т.н. Обектите обявени за световно наследство на ЮНЕСКО в Мароко са: Старият град на Фес - 1983 г.; Маракеш – 1984 г.; Крепостта Айт Бен Хаду – 1987 г.; Мекнес – 1986 г.; Археологическият комплекс Волубилис – 1997 г.; Дворецът в Тетуан – 1997 г.; Ессувейра – 2001 г.; Португалското селище Мазаган (Ел Джадида) – 2004 г.; Рабат – 2012 г.

Арабската пролет също се отрази върху развитието и приходите от туризма, но не засегна страната така като засегна повечето арабски страни. Широко разпространено е мнението, че „Мароко не е страна от Арабската пролет, защото е политическа стабилна страна и са създали демократичен процес много отдавна (Stoyanova-Encheva 2015, с. 224).

От 2013 г. страната се превърна в най-посещаваната туристическа дестинация в Африка, изпреварвайки дори Египет, който винаги е бил най-предпочитаната екзотична дестинация в региона (Stoyanova-Encheva 2021, с. 95).

През 2019 г. страната регистрира 13,1 млн. международни посещения. Франция (3,8 млн. туристи), Испания (2,5 млн. туристи) и Германия (760 хил. туристи), които съставляват 57,5% от пазарния дял. Всички основни входящи пазари отчитат ръст между 2018 и 2019 г., като туристите от Германия са се увеличили с 10,1%, Франция със 7,6%, Испания с 6,4% и Обединеното кралство с 3,8%. По-новите пазари също се представят добре, включително САЩ, Китай, Полша и Бразилия.

През 2020 г. Мароко отбеляза най-ниското си ниво за последните десетилетия с по-малко от 4 млн. туристи, поради разпространението на COVID-19 (OECD..., 2022) (фиг. 2.).

Източник: OECD Tourism Statistics (Database)

Фиг. 2. Брой чуждестранни туристи посетили Мароко (1995-2020 г.)

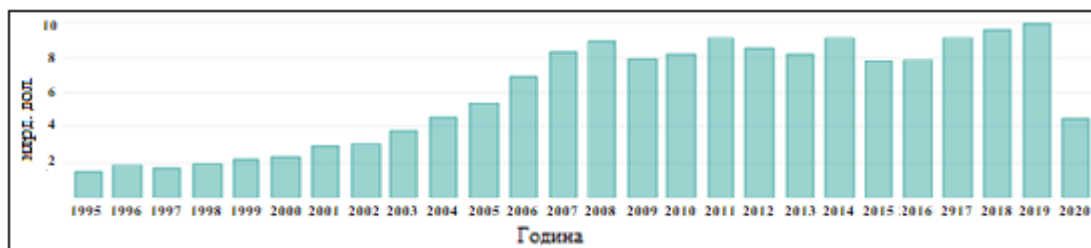
Туризмът играе важна роля в мароканската икономика благодарение на способността си да създава нови работни места, да допринася за икономическото и социално развитие и да носи чуждестранна валута. Това представлява почти 51% от износа на услуги през 2019 г. Секторът на

туризма е отличен източник на работни места в Мароко, с 550 000 преки работни места през 2019 г., което се равнява на 5% от общата заетост.

През 1995 г. приходите от туризъм възлизат на 1,47 млрд. щатски долара, или около 3,8% от БВП (фиг. 3.). Това съответства на около 2,75 млн. туристи по това време и приблизително 534 долара на човек. В рамките на 25 години зависимостта на страната от туризма се е увеличила драстично. Преди избухването на пандемията от COVID-19 приходите достигнаха 9,95 млрд. долара (ръст от 4,5% спрямо 2018 г.) или 7,7% от БВП. Така всеки посетител е похарчил средно 759 долара за почивката си в Мароко.

През 2020 г. поради пандемията от COVID-19, приходите от туризма отбелязаха спад от 55% и намаляха до 4,51 млрд. долара (OECD..., 2022).

Източник: OECD Tourism Statistics (Database)

Фиг. 3. Приходи от международен туризъм в Мароко (1995-2020 г.)

За бурното развитие на туризма безспорна заслуга има мароканското правителство. То още през 1985 г. създава Министерство на туризма.

Министерството на туризма на Мароко разработва и прилага туристическата политика за правителството чрез Министерството на туризма. Има Главен секретариат, Главен инспекторат и други изпълнителни дирекции, които обхващат стратегията и сътрудничеството, разработването на регулации, качеството, ресурсите и обучението. Следните централни органи действат към Министерството на туризма: Националната мароканска туристическа служба – насърчава, комерсиализира и развива Мароко като туристическа дестинация и стимулира въздушния транспорт; и Мароканската агенция за развитие на туризма, която насърчава възможностите за инвестиции и предлага насоки на инвеститори и оператори в туристическата индустрия.

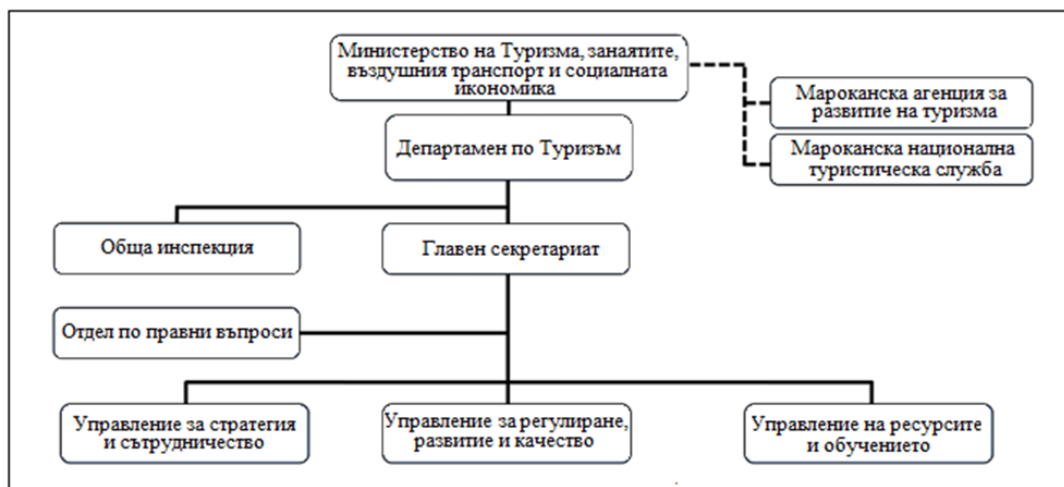
Департаментът по туризъм се поддържа от регионална структура, състояща се от седем регионални офиса и 18 провинциални звена. Основните им задачи са да контролират качеството на туристическите дейности и да наблюдават развитието на туристическите продукти на регионално и местно ниво. Те работят в тясно сътрудничество с редица местни власти и заинтересовани страни в туризма, за да гарантират, че секторът расте равномерно и последователно на регионално и местно ниво.

През 2017 г. обхватът на Министерството на туризма се разшири, за да включи авиационния сектор и съответно две нови структури бяха поставени под юрисдикцията на министерството: Националната служба на летищата, която контролира управлението на летищата; и Главна дирекция на гражданската авиация, отговаряща за мисиите, свързани с гражданската авиация.

Националната конфедерация по туризъм действа като точка за контакт между частния и публичния сектор. Мисията на Конфедерацията е да насърчава частния сектор и да свързва всички професии в туризма на национално ниво чрез националните федерации на индустрията. Конфедерацията представлява хотели, туристически агенции, компании за коли под наем, ресторанти, туристически и планински водачи, туроператори и инвеститори. Регионалните съвети по туризъм обединяват професионалисти от частния и публичния сектор с мисията да подкрепят дестинациите чрез подобряване и популяризиране на туристическата оферта на Мароко на национално и международно ниво.

Бюджетът на Министерството на туризма идва от централния бюджет и възлиза на 210 млн. долара през 2019 г. и е увеличен с около 41% в сравнение с 2018 г. Той е разделен между субектите под отговорността на министерството: централна администрация, регионални и провинциални

делегации (39%); Мароканска национална туристическа служба (35%); Мароканското общество за инженеринг в туризма (19%); и училища за обучение (7%) (Africa News, 2022).

Източник: OECD, адаптирано от Министерството на туризма, 2020 г.

Фиг.4. Структура на туристическите организации в Мароко

В началото на XXI-ви век, мароканското правителство инвестира сериозно в развитието на туризма. Нова стратегия за туризъм, наречена Vision 2010, беше разработена след идването на власт на крал Мохамед VI през 1999 г. Правителството си постави за цел Мароко да има 10 милиона посетители до 2010 г., с надеждата, че тогава туризмът ще нарасне до 20% от БВП. Новото правителство, спонсорирано от маркетингови кампании за привличане на туристи, рекламира Мароко като евтино и екзотично, но безопасно място за европейските туристи.

„Планът Азур“ е друг мащабен проект, иницииран от крал Мохамед VI, който имше за цел да създаде шест крайбрежни курорта за собственици на ваканционни къщи и туристи (пет на брега на Атлантическия океан и един на Средиземно море). Планът включва и други широкомащабни проекти за развитие като модернизиране на регионални летища за привличане на бюджетни авиокомпании и изграждане на нови влакови и пътни връзки. Мароко, което е близо до Европа, има смесица от култура и екзотика, което го прави популярен сред европейците, които купуват ваканционни жилища.

От 2011 г. Министерството на туризма прилага Визия 2020. Визията се основава на постиженията на Визия 2010 и се основава на модел, който признава както значението на икономическото развитие, така и опазването на туристическите ресурси и среда. Визия 2020 е стратегия, фокусирана върху регионалния туризъм, качеството и устойчивото развитие. Тя се ангажира да превърне туризма в двигател на икономическото, социалното и културното развитие на Мароко.

Туристическата индустрия е изправена пред нови макроикономически и политически предизвикателства, които оказват влияние както върху покупателната способност на входящите към Мароко пазари, така и върху инвестиционния потенциал на участниците в индустрията. Следните тенденции са определени като критични фактори за туризма в Мароко:

- Продължаващо ускоряване на цифровата революция и нови канали за промоция и разпространение;
- Увеличаване на индивидуалните и независими пътувания, станали възможни благодарение на евтини оферти;
- Нови модели на поведение на клиентите по цялата верига на стойността;
- Появата на нови изходящи пазари – туристическият сектор се справя добре благодарение на устойчивия растеж в икономиките на БРИКС и подобри представянето си на китайския пазар след премахването на визовите изисквания за китайските граждани.

В развитието на регионалния туризъм Департаментът по туризъм работи със своите партньори за адаптиране и надграждане на структурите на управление, като дава на децентрализираните услуги по-голяма роля в прилагането и развитието на туризма на съответните им територии. Инициативите, насочени към подпомагане на развитието на регионалния туризъм, включват:

- Повишаването на привлекателността на Мароко като дестинация е ключов приоритет. Полагат се усилия от Министерството на туризма, чрез Мароканската национална туристическа служба, за да се осигури видимост и достъпност на офертата на Мароко от целевите пазари. Тези дейности включват:

- Установяване на партньорства с водещи онлайн туроператори;
- Разработване на комуникационни кампании чрез големи уебсайтове и уеб платформи на големите авиокомпани;

- Комуникация, базирана на събития, повишена комуникация чрез социалните мрежи; организиране на опознавателни пътувания за журналисти, туроператори и инфлуенсъри/блогъри; и придобиването на медийно пространство заедно с разпространението на съдържание в цифрови медии и цифрови платформи.

- Повишаване на конкурентоспособността на въздушния транспорт в подкрепа на растежа на туризма, особено чрез стратегически партньорства с основни изходящи страни и нови пазари с висок потенциал;

- Стимулиране на туристическите инвестиции чрез приемане на нови мерки за стимулиране и подкрепа на инвеститорите както в съществуващи, така и в нови съоръжения;

- Преструктуриране на туристическия сектор и подпомагане на участниците с цел повишаване на икономическата конкурентоспособност, по-специално чрез актуализиране и преразглеждане на законите, регулиращи професионалистите в туризма и подобряване на надзора в индустрията;

- Повишаване на качеството на обучението за подобряване на отговора на нуждите на индустрията, чрез разнообразяване на предлагането на обучение, преструктуриране на учебни заведения и подписване на международни споразумения за партньорство за обучение в туризма и хотелиерството;

- Укрепване на стандартите за качество по цялата верига на стойността на туризма, за да се гарантира оферта, която отговаря на нуждите на пазара и се справя с основните предизвикателства (Africa News, 2022).

Много надежди се възлагат и на основната регулаторна реформа, която е един от стратегическите приоритети на Министерството на туризма в Мароко. Чрез това се цели да се подобри конкурентоспособността на туристическия бизнес, за да се отговори на предизвикателствата на сектора. Регулаторната реформа на законодателството в областта на туризма е извършена с амбицията да се създаде култура на качество в туристическите заведения и да се осигури по-добър професионализъм и структура на туристическите дейности. Към днешна дата са направени актуализации и ревизии на законодателството в специфични сектори на туризма, включително туристически агенти, туристически заведения и настаняване. През февруари 2018 г., в съответствие със съществуващите закони, Министерството на туризма стартира преглед на лицензирането, свързано с градски гидове, туристически гидове и природни гидове. При приключването си програмата доведе до сертифициране на 1 108 водачи, включително 905 в категорията на градски и туристически водачи и 203 в категорията на водачи на природни територии. Тази програма също така насърчава интегрирането на водачи, владеещи нови езици като мандарин, японски, руски, шведски, полски, турски, холандски и португалски.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

И в бъдеще развитието на туристическия сектор е с важна роля за икономическото развитие на Кралство Мароко, предвид неговото местоположение в близост до Европа и с широк излаз на Атлантическия океан и Средиземно море.. Растежът в туризма ще донесе така необходимите валутни приходи и заетост, както в Мароко, така и в повечето райони на страната;

Увеличаването на броя на пристигащите посетители обаче няма да бъде лесен процес имайки предвид конкуренцията от страна на другите северноафрикански страни, особено от Египет и Тунис;

По-нататъшното успешно привличане на все по-голям брой посетители ще зависи от наличността на въздушните полети, по-лесното пътуване по суша, съобразяване с пазарното търсене, подобряване на туристическата инфраструктура, особено в най-посещаваните райони;

Постигането на успех в туризма ще зависи и от това тези посетители, които почиват в Мароко, да получат приятни изживявания, физическата среда да бъде защитена, а местните общности да се възползват пряко от туризма за да останат гостоприемни;

Поради естеството на туристическия сектор е необходимо участието както на държавата, така и на частния сектор.

REFERENCES

Africa News. „Morocco tourism sector struggles to pick up days after reopening“. Africanews“. (2022-02-12).

A practical guide to cross-border cooperation, developed by the Association of European Border Regions (AEPP), 2000. (in Bulgarian)

Business Morocco. Reference books POLPRED. M., 2009. (in Russian)

Dimitrov, S. 2010. Morocco - political-geographic characteristics, - In: Collection „Intercultural dialogue and education in the Balkans and Eastern Europe“, V. Tarnovo, pp. 181-194. (in Bulgarian)

Dimitrov, S. 2014. The Kingdom of Morocco and the EU - opportunities for economic cooperation in the Southern Mediterranean - Proceedings of the Scientific Conference „Science Days‘ 2013“, Veliko Tarnovo, 2013, Ed. P. Petkov, Veliko Tarnovo: Fabe, pp. 499-508. (in Bulgarian)

Dimitrova, T. 2011. Some aspects of the Spanish protectorate in Morocco (1912-1956). - In: Collection in honor of the 70th anniversary of Prof. PhD Andrey Pantev, V. Tarnovo, 275-293. (in Bulgarian)

Doing Business un Marocco 2022. World Bank, 2021.

Images économiques du monde. Paris, 2022.

Fernández-González, R., F. Puime-Guillén, R. Pérez-Vas. 2022. The New Wind Energy Boom in Spain: Are Large Companies Once Again Dominating the Market? Industrial Ecology. Energy Transition Economic, Social and Environmental Dimensions. Springer Nature, Singapore Pte Ltd, pp. 135-164.

Lloyd, E., R. Jackson. 2003. Geography of Travel & Tourism. Thomson/Delmar Learning.

Lukanov, A. and others. 2010. Countries of the World 2010, Gloria Palace Publishing House, S. (in Bulgarian)

OECD Tourism Statistics (Database), 2022. <https://data.worldbank.org/>

Mateev, Il. 2009. Regional integration associations. Faber Publishing House, Veliko Tarnovo. (In Bulgarian)

Parashkevov, Pl. 2013. Geography of the Crossroads - The Black Sea region between East and West. Faber Publishing House, Veliko Tarnovo, (In Bulgarian).

Stoyanova-Encheva, O. 2015 „The Arab Spring and the Kingdom of Morocco“ in Collection of reports from the annual university scientific conference, Vasil Levski National Military University, pp. 407 – 413. (in Bulgarian)

Stoyanova-Encheva, O. 2021. „Egypt’s new state policy in the context of current challenges to tourism“ in Socio-Economic Analysis, University Publishing House „St. St. Cyril and Methodius“ –Faculty of Economics, volume 13, issue 1, V. Tarnovo, pp. 92-96. (in Bulgarian)

За контакти:

Слави Димитров, професор, доктор
Служебен адрес: В. Търново, ул. „Арх. Георги Козарев“ 1, корпус 4
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Стопански факултет
Катедра „Туризъм“
Ел. поща: s.dimitrov@ts.uni-vt.bg
